

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 93 1972

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

kunnat försona sig med». Borde man då inte i en bok om Röda rummet också ställa romanen mot bakgrunden av 1870-talets Sverige? Vilka företeelser i det dåtida Sverige var det egentligen som Strindberg riktade sig mot?

Nu har redaktörerna uppenbarligen haft utrymmesproblem, och dessutom har de redan tagit med ett bidrag av den forskare som utförligast behandlat samhällskritiken i Röda rummet, nämligen Carl Reinhold Smedmark. Men jag tycker gott att han kunde ha fått ha med ett kapitel till — om det var nödvändigt på bekostnad av någon annan, t. ex. Göran Lindblad. Och om redaktörerna har tyckt att varje forskare endast borde vara representerad med ett bidrag kunde de ha bytt ut Smedmarks biografiska avsnitt mot Lamms kapitel om Röda rummet, som likaså har sin tyngdpunkt i det biografiska (och dessutom behandlar Dickensinflytandet).

Bland de många fina berättartekniska och idéanalytiska uppsatserna saknar jag en, Bo Bennich-Björkmans avsnitt om Röda rummet i den intressanta och originella symbolstudien *Fåglar och författarroller hos Strindberg* (Samlaren 1962). Utgivarna meddelar i förordet att Bennich-Björkmans uppsats tyvärr »måst uteslutas av utrymmeskäl». I mitt tycke kunde utgivarna hellre ha uteslutit Johannessons bidrag, som upprepar många av synpunkterna i de andra uppsatserna och dessutom är en smula suddigt; begreppet »identitet» får betyda lite av varje. Luckan efter Bo Bennich-Björkmans uppsats blir desto kännbarare som flera av bokens författare tar upp just den till diskussion. (Detta är knappast något skäl att utesluta den, som redaktörerna tycks mena.)

Slutligen hade denna utmärkta och användbara bok blivit ännu värdefullare om den försetts med en bibliografi. Denna kunde ha förtecknat inte bara vad som skrivits om romanen utan också recensioner, olika upplagor m. m. Hur många upplagor har Röda rummet egentligen fått uppleva och vilka utgåvor är de bästa?

Ulf Boëthius

Germund Michanek: *Studenter och hetärer. Kulturbistoriska bilder från gamla tiders Uppsala*. Askild & Kärnekull. Sthlm 1971.

Essäsamlingar är inte längre någon särskilt kurrant förlagsvara, men Askild & Kärnekull har satsat på Germund Michaneks amusanta »kulturbistoriska bilder» och försett dem med en klatschig titel, *Studenter och hetärer*. Michanek slutar boken med en betraktelse inför Västgötanationsgrav på Uppsala kyrkogård, där han

dröjer både vid överliggarnas öden och de unga dödas. Han återfinner i gästböckerna från mjödstugan i Gamla Uppsala Strindbergs och Frödings namnteckningar från studieåren och han vandrar längs Övre Slottsgatans gamla kvarter med hägkomster alltifrån Geijer till Ofvandahl. Prinshuset vid Båvernegränd får sin historia belyst och de undersåttliga hyllningarna av Carl XIV Johan ägnas en road uppmärksamhet. »Fulla som kajor — men med Sverige på läpparna!» Johan Nybom, den fattige skomakarsonen med det himlaburna skaldesnillet, som det hette i en nekrolog, får sitt livsöde rekapitulerat och de utdrag som görs ur Johannes Sundblads Upsalalif bekräftar fullerväl Michaneks omdöme att denna omfångsrika memoarbok ger alldeles ypperliga tidsbilder. »Han hyser ingen sympati för sin studentgenerations hänsynslösa uppträdande mot brackorna och mot de tjänande klasserna», anmärker Michanek, som själv i en avdelning av sin bok rättfärdigar dess titel genom att från olika synvinklar belysa ett »osedligt 80-tal». Tidshistoriskt värdefullt är onekligen vad Michanek med hjälp av Uppsala sedlighetsförenings protokoll kan förtälja om en inhuman personförföljelse och en sårande förmyndarmentalitet mot samhällets olycksbarn. Den kristna medkänsla som besjälade de förnåma herrarna och damerna i styrelsen — landshövding Adolf Hamilton och hans maka Agnes, Geijers dotter, professorn och sedermera biskopen Henning von Scheele m. fl. — var »inte den barmhärtiga samaritens. Den är bara en nåd från ovan.» Om kärlekslivet i Uppsala vid sekelslutet torde Germund Michanek veta mer än någon annan; som oförskräckt arkivforskare förstår han att utnyttja myndigheternas prostitutionsbok i Uppsala med dess noggranna inregistrering av stadens »fallna flickor». I egenskap av samhällsreformator framträdde Gustaf Fröding 24 nov. 1897 i Uppsala Nya Tidning med några reflexioner om »studenter och grisetter». Han föreslog helt radikalt som botemedel mot det missförhållandet att studenterna lämnade sina ungdomshustrur ensamma i nöd och vanära, att hela studentkåren skulle ikläda sig en solidarisk ansvarighet för sina grisetter och deras barn. Det hör till saken att han efter några dagar tog tillbaka förslaget för som han medgav de praktiska olägenheternas skull!

Frödingforskaren Michanek ägnar emellertid den inledande studien åt August Blanche och vill med en genomgång av dennes författarskap dokumentera påståendet att Blanche är en av de främsta Uppsalaskildrarna. Trots hans negativa attityd till Uppsala — »Ja, leve Stockholm!», heter det i ett brev från våren 1838,

då Blanche var färdig med sin andra Uppsalaséjour liksom med sin juris kandidatexamen: »Från dig vill jag ej skiljas, om det ock bjöds mig en belyrad och belagrad sammetskrage från Upsala!» — förekommer således lärdoms-staden med dess studentliv anmärkningsvärt ofta i Blanches skönlitterära produktion. Michanek visar upp hur Blanche är sanningsenligare än man skulle tro, när han berättar om brokiga människöden knutna till Uppsala. Överhuvud taget har Michanek väl dokumenterat sin fallenhet för kultur- och sedehistoriska studier.

Ulf Wittrock

Merryn Williams: *Thomas Hardy and Rural England*. Macmillan 1972.

One Rare Fair Woman: Thomas Hardy's Letters to Florence Henniker 1893-1922, edited by Evelyn Hardy and F. B. Pinion. Macmillan 1972.

Merryn Williams är en marxistisk kritiker som vänder sig mot den traditionella bilden av Thomas Hardy som författare till pittoreskt romantiska berättelser om ett lantligt England, tidlöst och ostört av sociala omvälvningar. Andra kritiker har i allmänhet, hävdar Merryn Williams, studerat Hardy isolerad från det samhälle han levde i; detta har lett till felbedömningen att han skulle med vemod ha skildrat ett livsätt som höll på att försvinna. Den värld Hardy växte upp i var i stället hård och bitter, långt från det Arkadien med dumma, lyckliga bönder som var en stående kliché i många verk från 1700- och 1800-talet. Merryn Williams' centrala tes uttrycks på följande sätt: »... Hardy is the first writer to achieve the necessary range and realism of the novel of English country life ... His greatness lies in the fact that he transformed into literature a whole area of central human experience which had never yet been explored.»

För att bevisa sitt påstående vill Merryn Williams sätta in Hardys romaner i väldokumenterad social historia. Hon utnyttjar härvid historieskrivningen när det gäller Dorset — till stora delar Hardys Wessex — samt röstlängder, kungl. kommissionsutlåtanden, memoarer och romaner. Hennes slutsats blir att kris-situationen på den engelska landsbygden började långt före Hardys tid. Lantarbetare utvandrade i stora skaror till städernas snabbt uppväxande industrier. Förhållandena blev olidliga: analfabetism, illegitima barn, svältlöner, arbetslöshet, exploatering av arbetskraften och

rädsla för de mäktiga i samhället är några av de ingredienser Williams drar fram.

I litteraturen kan man urskilja två linjer: dels den tidigare nämnda »arkadiska» skolan, där landsbygdens människor endast tjänar som staffage, dels en modernare uppfattning, där författarna såg sitt Arkadien hotat av omvälvningar i samhället som skulle kunna förstöra den gamla, lantliga civilisationen. Båda linjerna fanns långt före Hardy. Dennes förtjänst var att han intresserade sig mer än andra för människornas villkor; landsbygdsborna blir hos honom huvudpersoner, inte enbart staffage eller exempel vid utläggningar om tidens ondska. Williams visar på ett övertygande sätt denna skillnad vid en genomgång av såväl den övriga 1800-talsromanen i genren som Hardys romaner.

Ett litet frågetecken vill man i den gedigna studien sätta för de rent litterära aspekterna på Hardys verk. Williams förefaller vilja tolka praktiskt taget allt efter ett socialt beteendemönster. Man får en känsla av en schematisk ändamålsenlighet som förkväver eller förtränger de metafysiska perspektiv man väl knappast kan bortse från i romanerna. Hardys romangestalter bedöms efter hur väl de handlar eller uppför sig i förhållande till en av Williams uppställd norm. Denna invändning väger emellertid lätt inför den mängd av information *Thomas Hardy and Rural England* ger; den som vill läsa det nyaste i fråga om textkritik kan i stället gå till *Thomas Hardy: The Return of the Re-Pressed*, av Perry Meisel (Yale U.P.).

*

Brevväxlingen mellan den berömde författaren och en högadlig kvinna ger föga av värde för bedömningen av Hardys litterära alster. Biografiskt noterar man att Hardy var förälskad i Florence Henniker under en rad år utan att hans böjelser besvarades — hennes brev till honom är emellertid förstörda — samt att han förblev hennes vän och litterära rådgivare i många år.

Breven innehåller få djupsinnigheter; det är tydligt att Hardy njöt av att få stå på förtroligt fot med en dam av ädel börd, och han koketterar gärna med sina adliga bekanta och gynnare. Samtidigt är han medveten om sin storhet som en av tidens mest ryktbara författare och han ger henne många goda små råd angående sättet att skriva romaner, vilket hon gjorde i all blygsamhet. Han slösar beröm på hennes förmodligen föga originella alster, vilket naturligtvis har sin förklaring i hans tillgivenhet för hennes person. Från de tidigaste, skålmska breven